

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARIDA MANTIQUIY FIKRLASH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Hayitov Anvar Isomidin o'g'li

Nizomiy nomidagi TDPU o'qituvchisi

Yusupova Iroda Abduhalil qizi

Nizomiy nomidagi TDPU 3-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7309509>

Annotatsiya. Mazkur maqola o'quvchilarda boshlang'ich sinflarda o'qitiladigan fanlar orqali mantiqiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish yo'llari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Kompetensiya, boshlang'ich ta'lim, mantiq, mantiqiy fikrlash, rivojlantirish, integratsiya, integrative yondashuv, o'qish fani, tabiiy fanlar fani.

ТЕКСТ НАУЧНОЙ РАБОТЫ НА ТЕМУ «МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ УМЕНИЙ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА»

Аннотация. В данной статье описаны пути развития у учащихся компетенций логического мышления через предметы, преподаваемые в начальных классах.

Ключевые слова: Компетенция, начальное образование, логика, логическое мышление, развитие, интеграция, интегративный подход, читательская наука, естествознание.

METHODS OF DEVELOPING LOGICAL THINKING COMPETENCIES IN ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH

Abstract. This article highlights the ways in which students develop competencies in logical thinking through the subjects taught in elementary grades.

Keywords: Competence, primary education, logic, logical thinking, development, integration, integrated approach, reading science, natural science.

KIRISH

Yurtimizda insonlarning ta'lim-tarbiyasi va olgan bilimlarini amaliyotda qo'llash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanmoqda. Respublikamizda joriy qilingan ta'lim tizimi bu g'oyani amalga oshirishning yetakchi asosi hisoblanadi. Shaxslarning jamiyat rivojlantirishi, bevosita ularning olgan bilimlari amaliyotda qo'llash jarayonida ro'y beradi. Bundan tushunish mumkinki, insonlar hayotni rivojlantirishda ularning olgan bilimlarini amaliyotda qo'llash muhim hisoblanadi.

Shaxslarning olgan bilimlarini amaliyotda qo'llashi esa bevosita olgan bilimlarini mana shu sohani rivojlantirish darajasiga olib chiqadi. Demak, bundan tushunishimiz mumkinki yangilik bu – insonlarning bilimlarini amaliyotda qo'llash demakdir. Bilimlarni amaliyotda qo'llash esa nafaqat ko'p bilimlarni olish, balki, olgan o'sha bilimlarini amaliyotda qo'llash jarayonida mantiqiy jihatdan ham yetarlicha yondashish muhim hisoblanadi.

Bugungi kun boshlang'ich ta'lim darslarida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda Prezidentimiz tomonidan ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Biz buni Prezidentimizning "Bilim olish emas, bilimlarni amaliyotda qo'llash muhim" degan fikrlaridan anglashimiz mumkin[1]. Yoshlarimizning olgan bilimlarini amaliyotda qo'llash uchun kerak bo'ladigan mustaqil va mantiqiy fikrlashlarini rivojlantirish bir qancha qonun hamda qarorlarda ham alohida ta'kidlangan. Jumladan, 1. "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan

Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" Prezident Farmonida o'quchilarning bilimlarini yanada kuchaytirish haqida so'z brogan. Farmonning *44-maqsadida*: "Maktablarda ta'lim sifatini oshirish, pedagog-kadrlarning bilimi va malakasini xalqaro darajaga olib chiqish" bo'limining 4-bandida Toshkent viloyatini maktab ta'limi islohotlarining namunasiga aylantirish bo'yicha alohida dasturni amalga oshirish, bunda "**Yangi O'zbekiston ustozlari**" dasturi hayotga joriy etib, ta'lim sifati past maktablarga boshqa hududlardan eng malakali o'qituvchilarni ishga jalb qilish[2].

2. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi qonunda ham sifatli bilimlar olish va amaliyot bilan qo'llash haqidagi fikrlar berilgan. Jumladan, qonuning 47-moddada. Ta'lim oluvchilarning huquqlari, davlat ta'lim standartlari, davlat ta'lim talablari va o'quv dasturlariga muvofiq sifatli ta'lim olish[3]; bevosita aytib o'tilgan.

O'quvchilarni yoshlikdan bilimlarini amaliyotda bilim, ko'nikmalarini shakllantirish uchun darsliklarimizda mavzuga oid mantiqiy fikrlashga doir savol va topshiriqlar, masalalarni ko'proq berish muhim sanaladi.

METOD VA METODOLOGIYA

Yuqoridagi asosli fikrlardan kelib chiqib o'quvchilarning sifatli ta'lim olishlari muhim hisoblanadi. Olgan bilimini ham amaliyotda qo'llash uchun kerak bo'ladigan mantiqiy fikrlash ko'nikmalari zarur hisoblanadi. Demak mantiqiy fikrlash insonlar hayotida muhim o'rin tutadi. Shuning uchun biz mavzuimizni "**Integrativ yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida mantiqiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish usullari**" deb nomladik.

O'quvchilarda mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish usullarini bilishdan oldin, mavzuimizdagi asosiy tayanch tushunchlarning mazmunini ko'rib o'tamiz.

Professor R.A.Mavlonova shunday yozadi: "**Integratsiya** – "butun" degan ma'noni bildiradi, demak, bu tafakkur o'sishi jarayonining turli qism va integratsiya atama va uslubiy nuqtaiy nazardan hodisa sifatida nima ekanligini ko'rib chiqaylik. «Integratsiya» so'zi lotincha integratio-tiklash, to'ldirish, «integer» butun so'zidan kelib chiqqan[4]. Integratsiya fanlarning mexanik birlashishi emas, bu sintez yangi narsaning kelib chiqishi, kashfiyotdir. Alohida tizimlarning bog'lanishi va yagona bir yangi narsaning yaratilishidir.

Integrativ ta'lim —o'quvchilarning ong-tasavvurida bizni o'rab turgan dunyo haqida yanada to'liq va atroflicha keng tasavvur qilish imkoniyatini yaratadi[5]. Bolalar o'z bilimlarini amaliyotda aniq va lo'nda, ravon ifoda erishgan muyassar bo'lishadi, chunki bu yondashuvda bilimlarning tub mohiyati keng ochib berish imkoniyati olamni bir butunlikda, bir-biriga bog'liq holda tasavvur qilish kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi

Boshlang'ich ta'lim—umumiy o'rta ta'limning dastlabki bosqichi. O'zbekiston Respublikasida Boshlang'ich ta'lim 1—4-sinflarda bolalarga ilk ta'lim berish, ularni ma'naviy kamol toptirishning boshlanish davri hisoblanadi. U 1—4-sinflarni o'z ichiga oladi va o'qish 6—7 yoshdan boshlanadi[2].

TADQIQOT NATIJASI

Kompetensiya - egallangan bilimlarni ham kundalik ham kasbiy faoliyatda bevositda qo'llash olish qobiliyatidir[6].

Intellektual rivojlanish – tafakkur qobiliyati, aqliy faoliyatni yuqori saviyada tashkil etishni talab etadi, bilishga qiziqishi ortadi. Bu davrda to'garaklar, studiya, seksiya, turli tadbirlar o'tkazish katta ahamiyatga ega. Ularning kitob o'qishga qiziqishi ortadi.

“Mantiqiy fikrlash” nima ekanligini tushuntirish uchun biz bu tushunchani ikki qismga ajratamiz: fikrlash va mantiq. Keling, ushbu komponentlarning har birini belgilaylik.

Insonni o'ylash - bu axborotni qayta ishlashning intellektual jarayoni va ob'ektlar, ularning xususiyatlari yoki atrofdagi dunyo fenomenlari o'rtasidagi aloqalarni o'rnatishdir[7]. Fikrlash bir shaxs voqelikning hodisalar o'rtasidagi bog'liqlik topish imkonini beradi, lekin aloqa, albatta,, fikr, boshqacha aytganda, ob'ektiv to'g'ri yoki bo'lishi kerak ishlar haqiqiy holatini aks ettiradi, deb topildi, bu mantiq qonunlariga bo'ysunadi, mantiqiy bo'ladi.

Mantiq. Yunon tilidan tarjima qilishda bir necha ma'no bor: “to'g'ri fikrlash», «Fikrlash san'ati», «nutq», «fikrlash» va hatto «fikrlash»[8].

Bizning holatlarimizda biz eng mantiqiy ta'riflardan inson intellektual intellektual faoliyatining shakllari, usullari va qonunlari me'yoriy fan sifatida harakat qilamiz. mantiq emas hissiy tajriba, vositachiligida o'quv jarayoniga haqiqatni erishish yo'llarini o'rganish, lekin u ham ilm chiqish olish uchun qanday fan sifatida belgilanishi mumkin, shuning uchun ilm olishga, ilgari olinadi. mantiq asosiy vazifalaridan biri - mavjud binolarni xulosa va yaxshi o'rganib fikr ob'ekti va hodisaning boshqa jihatlari bilan munosabatlar nuanslari tushunish uchun aks ettirish predmeti haqida to'g'ri bilim olish uchun qanday aniqlash uchun. Endi biz mantiqiy fikrlashni aniqlay olamiz.

Mantiqiy fikrlash - Kimning maqsadi mavjud binolarni chiqayotgan tovushni olish iborat dalil, hukm va xarakterli bo'lgan shaxs mantiqiy tushunchalar va dizayn foydalanadi bo'lgan fikr jarayon[7].

Bundan tashqari, mantiqiy fikrlashning bir nechta turlarini ajratib beramiz, ularni oddiy ro'yxatga kiritamiz:

1. Tasviriy-mantiqiy fikrlash; 2. Mavhum-mantiqiy; 3. Og'zaki mantiqiy fikrlash; ***Mantiq qanday paydo bo'lgan? Mantiqiy qonuniyatlarning ildizi empirik, ya'ni dunyoni eksperimental bilishdir: inson biror hodisani yaratgan yoki guvohi bo'lgan, keyin esa uning oqibatlarini ko'rgan. Bir necha marta takrorlangan sababiy vaziyatlardan so'ng ularni yodlab oldi va ma'lum bir xulosaga keldi. Shunday qilib, mantiq qonunlari ham boshqa fanlar kabi tajriba orqali olinganligi ma'lum bo'ladi***[6].

Mantiqiy fikrlash nima: Mantiqiy fikrlash bu insonning bizni o'rab turgan hamma narsani va harakatlar, narsalar yoki hodisalar o'rtasidagi munosabatlar yoki farqlarni anglash qobiliyati tahlil qilish, taqqoslash, mavhumlashtirish va tasavvur qilish orqali kuzatish mumkin[7].

MUHOKAMA

Bolalarda bolalikda faqat aniq fikrlar rivojlanadi. Biroq, balog'atga etish davrida biz mantiqiy fikrlashni hosil qila olamiz va kundalik hayotda yuzaga keladigan turli xil vaziyatlarni hal qilish uchun uni doimiy ravishda qo'llay olamiz.

Mantiqiy fikrlash doimiy ravishda turli xil ilmiy ishlarda qo'llaniladi, chunki bu avvalgi tajribalardan kelib chiqadigan turli xil echimlar orqali ob'ektlarni, farazlarni, protseduralarni tahlil qilish, taqqoslash, aniqlash va farqlash imkonini beradi. Shu sababli, mantiqiy fikrlash bizni atrofimizdagi turli xil vaziyatlarni yoki ob'ektlarni mulohaza qilish, bahslashish va tushuntirish vositasi deb hisoblashadi.

Mantiqiy fikrlashning namunalari

Mantiqiy fikrlash binolar yoki xulosalardan iborat bo'lib, ular yig'iladi, tartibga solinadi va ularni tahlil qilgandan so'ng xulosa chiqariladi.

Do'stlarim bilan sayohatga borish uchun pulim yetarli bo'lishi kerak, agar oylik maoshimning bir qismini har oyda to'plasam, u holda ular bilan sayohat qilish imkoniyatiga ega bo'laman; Ob-havo yangiliklariga ko'ra, yomg'ir yog'ishi ehtimoli 50%. Uyga ish bilan ketayotganda soyabonni o'zim bilan olib ketaman.

Quyida sizga mantiqiy savollar javoblari bilan havola etiladi. Savollar oson yoki qiyin, kulgili yoki o'ta o'ylantiruvchi bo'lishi mumkin. Savollar shu tarzda tuzilganki, ularni bolalar oldida ham ovoz chiqarib o'qish mumkin, bemaza va kattalar uchun mo'ljallangan mavzudagi savollar kiritilmagan. Berildagin mantiqiy savollarini o'quvchilarga shu savolning javobini topishga imkon beruvchi so'zlar bilan yoritiladi.

1. Daraxtning shoxida yettita (7) qush o'tiribdi, ovchi bitta qushni o'q bilan otib tushurdi. Daraxtda nechta qush qoldi?

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida savolning javobini topishni matematika bilan emas, boshqa fanlar bilan aloqaga kiritib topamiz. Matematik jihatdan qaralganda 7 sonidan 1 sonini ayirishimiz kerak hisoblanadi va javob 6 ta qush qo'ladi deymiz. Biz bu savolning javobi matematik nuqtai-nazardan emas balki, mantiq nuqtai-nazardan va boshqa fanlardagi bilimlardan foydalanib javob bersak to'g'ri javob chiqadi. Daraxtdagi qushning birini ovchi o'q bilan otganada, albatta boshqa qushlar qo'rqanidan uchib qochib ketadi va demak, qushlar umuman qolmaydi. Bunda biz **Musiqqa va tabiiy fanlar, biologiya fanining 1-sinflar uchun mo'ljallangan qismidagi bilimlardan foydalanamiz.** Bu fanda tovushlar mavzusida qattiq tovushlar bo'lsa insonlar cho'chib ketadimi deyilsa o'quvchilarga, albatta, ha deydi. Demak, tovush balanadligi boshqa tirik mavjudotni ham qo'rqiqtib yuborishi va turgan joyida boshqa joyiga o'tishi ma'lum bo'ladi va qushlar uchib ketib umuman qush qo'lmaydi. Bundan ma'lum bo'ladiki daraxtda oltita qush emas, balki, umuman qush qolmagan. Javob: qushlar qolmaydi.

2. Kim o'tirgan holatda yuradi?

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida bu savolning javobini topishda bizga Jismoniy tarbiya fani yordamga keladi. Bunga javoban qays sport turlarida odatda yurilib o'ynaladi deb yurib o'ynaladigan sport turlari ajratilgandan so'ng, nedi o'tirib yurib o'ynasa boladiganini ajratib olsak, ushbu **sport** turi chiqib keladi. O'tirgan holatda faqat shaxmat donachalari yurishini, uni faqat o'tirib o'ynash kerakligini faqat **shaxmat** o'ynagan o'quvchigina biladi. Demak, javob: Shaxmat o'ynovchi.

3. Umida qog'ozga 86 sonini yozdi. dugonasidan "Ushbu sonni qog'ozda hech narsani o'chirmasdan, yo bo'yamasdan va chizmasdan 12 ga oshira olasanmi" deb so'radi? Bu amal qanday bajariladi?

Boshlang'ich sinf o'quvchilari bu savolning javobiga diqqat va e'tibor berib qarasa bo'lgani, bunda zukko o'quvchilar qog'ozni teskari qilish orqali javobini topadilar. 86 sonini teskarisi 98 bo'ladi. Yana ham topishga qog'ozni harakatga keltirish orqali javobini topib ko'ringlar qani deb so'raladi. Ular qog'ozni aylantirib harakat qilib 98 javobini topib olinadi.

4. U sizga tegishli lekin uni boshqalar sizdan ko'p ishlatadi. Savolning javobi nima?

Bizga talluqli lekin bizdan ko'ra boshqalar ko'p foydalanadi, boshlang'ich sinf o'quvchilarda bu kitob, daftar, ruchka degan javoblar bo'lishi tabiiy hol. Biz chuqurroq o'ylasak u bizning ismimiz ekanini bilamiz. O'quvchiga quyidagicha savol bilan murojaat qilamiz. Insonlar sizga nima deb murojaat qilishini so'rashingiz, ular doim ismoni aytishadi. Biz buni **o'qish, tarbiya**

fanlari bilan bog'lasak bo'ladi, ya'ni, bu savolning javobi "kim" so'rag'iga javob bo'ladi desangiz, albatta, o'quvchi ismlarni aytadi. Endi sizdagi qaysi xususiyat "kim" degan so'roqqa javob bo'ladi, deysi va ular o'z ismini aytadi. Masalan: Sherzod, Fotima. Bizdan ko'ra ismimiz yonimizdagi do'stlarimiz, oila- a'zolarimizga ko'proq xizmat qiladi.

5. Stolning to'rtta burchagi bor. Burchaklardan birini kesib tashlasak, nechta burchak xosil bo'ladi?

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatiga mos savol, bunda stolning bir burchagi kesilsa yana yangi burchak xosil bo'ladi. Uni o'quvchilar sanab ko'ring deb sanatsak, javobi tez topilishini aytamiz va burchaklar soni bittaga ortganiga guvoh bo'lamiz. Javob: beshta.

Yuqoridagi fikrlarda kelib chiqib, mantiqiy fikrlashga oid ta'lim berilganda quyidagi natijalarga olib keladi:

- o'quvchilarning fanlar bo'yicha bilimlari oshib boradi;
- darslar samarali ham mazmunli, ham mantiqiy fikrlarga va ayniqsa hayotiy bo'ladi;
- bir fandan boshqa fanlardagi bilimlarni qo'llash orqali taqqoslash, solishtirish va tizimlashtirish xulosalash kabi ilmiy bilimlarni ham o'rganadi;
- hamma narsaga nisbatan obyekt yondashishni o'rganadi;
- mantiqiy masalalarni ko'proq yechish orqali dunyoqarashi kengayadi;
- o'quvchilar mustaqil fikrlash bosqichiga o'tadi.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytisghimiz mumkinki, o'quvchilar qanchalik mantiqiy masalalarni yechsa va bu holatga ko'p duch kelsa shunchalik bilimlari ham, dunyoqarashi ham ortib boraveradi. Darsliklarimiz bu kabi savollar ko'paishi orqali o'quvchilar ham aqlan rivojlanib boraveradi. Bu borada olimlar ham yanada ko'proq izlanishlar olib bormoqda.

REFERENCES

1. Prezidentimiz nutqlari. Sport ta'limi va ilmini rivojlantirish bo'yicha takliflar ko'rib chiqildi. 03.11.2022
2. 2022 — 2026-YILLARGA MO'LJALLANGAN YANGI O'ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYASI TO'G'RI SIDA. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son.
3. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son. "Ta'lim to'g'risida" gi qonun.
4. R.Mavlonova, N.Vohidova va b. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. O'quv qo'llanma. – T.: "Fan va texnologiyalar", 2011. -314 b.
5. Hayitov.A.I. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. Uslubiy qo'llanma. T.: "Zuhra Baraka Biznes", 2021. – 129 b.
6. Muslimov N.A., va boshqalar. – Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari, 2015(4-10 betlar)
7. .Babkina, N.V. Yosh o'quvchilarning intellektini rivojlantirish uchun mantiqiy muammolar [Matn] / N.V. Babkin. - M.: Maktab matbuoti, 2006. - 24 s.
8. .Baranov, SP, Chirkova, N.I. O'rta maktab o'quvchilarining fikrlash mantig'ini rivojlantirish [Matn] / S.P. Baranov, N.I. Chirkova // Boshlang'ich maktab. - 2006 y. - №12. - bilan. 22-25.

9. Hayitov, A. I., & Miltikboyeva, Z. (2022, may). Methods of organization of native language classes in primary classes on the basis of interactive methods. in *e conference zone* (pp. 11-13).
10. Hayitov, A. I., & Abdushukurova, D. (2022). Effective ways to organize mother tongue lessons in primary classes on the basis of interactive techniques. *Conferencea*, 30-32.
11. Bakhtiyarova, M. Z. (2021). Integrated teaching of primary education. *Galaxy international interdisciplinary research journal*, 9(12), 1332-1336.
12. Hayitov, A. Integrated approach to improving pedagogical abilities of future primary education teachers. *journalnx*, 197-201.
13. Ulmasovna, D. M., & Jamshidovna, F. F. (2022). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. *pedagog*, 1(1), 155-159.
14. Ulmasovna, D. M., & Norxojayevna, D. M. (2022). Boshlang'ich sinflarda interfaol usullardan foydalanish dolzarbligi (oqish darsi misolida). *innovation in the modern education system*, 2(18), 914-917.
15. Ulmasovna, D. M., & Behruz, B. (2022). The role of modern educational technologies in the teaching of legal sciences. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 12(1), 305-309.
16. *BASTAUIISH MEKTEPTEGI OQUSHILARDIHSHIG'ARMASHILIQ QABILETIN DAMITU. Mualliflari: Baltamuratova Aqsungul Perdebay qizi, Abdiqaliyeva Venera Turdiqali qizi. 05.11.2022 DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.7295379.*
17. Tursunova, M. (2021). Opportunities and Pedagogical Conditions for the Organization of Integrated Lessons in the Field of Mathematics and Science Education. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 474-478.
18. Karamatova, D. S. (2021). sinfdan tashqari mashg'ulotlar orqali o'quvchilarni ijodiy faoliyatga yo'naltirish metodlari. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 1(2), 4-9.